

Η ΔΥΣΙΣ ΤΟΥ ΗΛΙΟΥ

Fra già l'ora
che ho nuovo peregrin, d'amore
Punge, se ode squilla di lontano
che paia 'l giorno pianger che si muore.

DANTE.

Η χαρηλή βοσκουειρά, ή όποια περιζόνει τὴν πεδιάδα, ἀνοίγεται ἐκεῖ πρὸς βορρᾶν εἰς σχίσμα στενόν, διὰ τοῦ όποιου φαίνεται ἡ θάλασσα, γλυκὺ καὶ γαληνιαῖα ως λίμνη, καὶ ἐν ἀπόπτῳ τὸ ὑψηλὸν ὅρος τῆς ἀπέναντι νήσου μὲ χιονοσκεπῆ κορυφήν. Οἱ ἀὴρ τῆς ώραίας δεῖλης τοῦ Φεβρουαρίου ἔπνεεν ἐλαφρὸς καὶ γλυκύς, προσγεύλλων μακρόθεν τὴν ἄνοιξιν, ὃ δὲ ἥλιος ἀπ' οὐρανοῦ καθαροῦ ἐσκόρπιζεν ἀφειδῶς τὰς χρυσάξης ἡμέλιμενας του ἀκτίνας. Η δύσις, ποδὸς τὴν ὄποιαν ἐπλησίαζεν ἡδη, ἔςχτραπτεν ως ποταμὸς πυριφλεγῆς· ἡ δὲ πληθύρα ἐκείνη τοῦ χρυσοκυάνου φωτὸς, η πέριξ τοῦ δίσκου, ἀραιούμενη βαθυμηδὸν ἐφ' ὅσον ἀνήρχετο τὸ βλέμμα πρὸς τὸ ζενίθ, κατέληγεν εἰς τὴν γλυκυτάτην γλυκὺν ἀπόχρωσιν, δι' ἣς ἐφαίνετο οἵονει ἐσμιλτωμένος ὀλόκληρος δούρανιος θόλος. Απέναντι τὰ δυτικὰ βουνά, ὑπὸ τὸν χουσοῦν μανδύκν, δι' οὗ τὰ ἐκάλυπτεν δηλιος, διεφαίνοντο τεφρόχρονα, καὶ ὑπὸ τὸ θάμνος τοῦ ἀφθόνου φωτός, ὑφ' οὐ κατελάμπετο ἡ εὐρεῖα, η γραφικὴ πεδιάς, μόλις διεκρίνοντο αἱ ἐπ' αὐτῆς λεπτομέρειαι. Εἰς τὸν φωτεινὸν γειμαρρον, δηποτὸς ἐχύνετο ἐκεῖ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ πρὸς τὴν γῆν, ἐφείνετο ως τις κίνησις διηνεκῆς, κυκλοφορία μοίσιων χρυσοειδῶν. Τὸ γρῦμα τοῦ ἥλιοιλαμποῦς ἐδάφους δλονὲν ἐξησθενεῖτο καὶ ἐκ τῆς πορφύρας του ἐξετείνοντο ἡδη μακρότεραι καὶ ωχρότεραι αἱ σκιαὶ τῶν λοφίσκων, τῶν στύλων, τῶν δένδρων, τῶν οἰκίσκων καὶ τῶν ἀραιῶν περιπατητῶν. Αἱ φουντωταὶ ἐλαῖαι μὲ τοὺς στρεβλούς των κορμοὺς ἐπεδείκνυν, ωσεὶ μὲ ἀραιὰ χρυσῆν κόριν πεπατμένας τὰς μαύρας, κουφάς. Οἱ πυργίται καὶ αἱ πετροδίκαιαι οἰνάνθαι, τὰ πτηνὰ τοῦ χειμῶνος, ἐτεοέτιζον μετὰ θέρμης τὸ ἐσπερινό των ἄσμα τὴν πατέριστων καὶ τῶν ἀκακιῶν, χιρετίζοντα τὸν πατέρα ἥλιον καὶ προσκαλοῦντα τὰς ἀγαπητὰς γελιδόνες... Η ἄνοιξις ἥρχετο τὴν ησθάνοντο τὴν ώραν ἐκείνην μυροθολοῦσαν μακρόθεν. Δὲν θὰ ἐχόρταινον πλέον τόσῳ δυσκόλως μὲ κόκκους καὶ μὲ σκώληκας· χάριν αὐτῶν θὰ ἔξεκολάπτοντο ταχέως μυριάδες ἐντόμων καὶ τὸ κυνήγιον θὰ

συνεκροτεῖτο τῷρα εἰς τὸν ἀέρα, πλούσιον, ἀκίνδυνον, εὐχάριστον. Καὶ ὁέμνοντο τὰ τερετίσματά των εἰς τὴν προσδοκίαν τῆς νέας ζωῆς· τὴν ὑπισχγεῖτο εἰς ὅλας τὰς ψυχὰς ἡ ἀψεύδης γλωσσα τοῦ τοπίου, τοῦ καταλαμπομένου μαγικῶς ὑπὸ τῆς δύσεως...

Οἱ ἥλιοις κατήρχετο ἐν τούτοις δλονὲν πρὸς τὸ βουνόν. Τὸ φῶς ἐγίνετο μετριώτερον. Τὸ σφριγός ὅλον ἐκείνο ἐξησθενεῖτο καὶ ἡ ἥρεμος γλυκύτης ἐχύνετο ἀφθονωτέρα. Αἱ ἥλιαικαι ἀκτίνες ἡμέλιμοντο περισσότερον καὶ δίσκος δλονὲν ἐπορφυροῦτο, στιλπνὸς ως ἐπιφάνεια μετάλλου ἀναλειμένου. Τὰ χρώματα ἥλιαζον. Τὸ τεφρόχρονον τῶν βουνῶν διεδάχετο ἴδεσις βαθύ, καὶ ὑπεράνω μεταξὺ τῆς βουνοσειρᾶς καὶ τοῦ ἥλιου, δορίζων ἐβάφετο πορφυροῦς, μὲ κύματα κιτρίνου, ἵδους καὶ κυανοῦ. Η θαμβοῦσα λάμψις ἀπέλιπε κατὰ μικρὸν τὴν πεδιάδα καὶ ἡ εὐρεῖα καταπρασίνη ἔκτασις ἀπεκαλύπτετο ἐν μεγαλοπρεπείᾳ ἡρέμῳ καὶ σιγηλῇ, ὑπὸ τὸ καθηρόν μετριασμένον φῶς. Καὶ ἐφαίνοντο τῷρα ἀπὸ τοῦ ὑψοῦς τῆς σκοπίας μάς εὐκρινεῖς καὶ ἐλικοειδεῖς δρομίσκοι τῆς πεδιάδος, λευκάζοντες ως ποτάμια ἐν μέσῳ τῆς πρασίδες, στενούμενοι καὶ συμφυρόμενοι ἐφ' ὅσον ἐξετείνετο τὸ βλέμμα πρὸς τὴν σκιεσὸν ἐσγχατιῶν τῶν βουνῶν· καὶ ἀνέκυπτον τὰ ἔφυλλα δένδρα ἐν μέσῳ τῶν ἀειθαλῶν ὑπὲρ τὴν νεάζουσαν γλόνην, τὴν ἄνευ ἀνθέων ἀκμήν· καὶ ἀνέπαυν τὸ δύμα, στίζοντες ἀτάκτως τὴν πρασίνην συνέχειαν διὰ τοῦ ἀνοικτοῦ των χρώματος οἱ ἀγροτικοὶ οἰκίσκοι, μεμονωμένοι ἡ ἀνὰ δύο, ἐμβλήματα τῆς Εὐτυχίας, η ὄποια διαφαίνεται τόσον ώραία... ἀπὸ μακράν! Οἱ ἀὴρ δὲν ἐκινεῖτο. Τὰ πτηνὰ κατέπαυον τὰ ἔσματά των· οἱ βόες ἐπέστρεφον ἐκ τῆς βοσκῆς μὲ ἥρεμον βῆμα, μὲ κατηφές πρόσωπον καὶ τὰ λευκόμαλλα πούρατα κατήρχοντο τοὺς λοφίσκους μὲ σκιρτήματα... Καὶ ὁ ἥλιος ἤγγισε τῷρα πλέον τὸ βουνόν. Μίαν στιγμὴν ἀκόμη ἐπεδείξε τὸ λαχμύρον του πρόσωπου ἄνευ ἀκτινωτοῦ καὶ ἔδυσε. Σιωπὴ συνέσχε τὴν φύσιν εἰς τὸ μεγαλοπρεπὲς θέαμα. Οὔτε φωνή, οὔτε κελάρδημα, οὔτε μυκηθμός, οὔτε βέλκημα. Η σκιά

τῆς δεῖλης, ὁ πρόδρομος τῆς μελανῆς νυκτός, ἐπεχύθη πυκνή. Τὸ γλυκὺδιν στερέωμα ἐγένετο βαθύτερον καὶ ἐπὶ τοῦ ὅρίζοντος διεχώρισθησκεν κακθαρὰς αἱ ζῶναι τῶν γλυκέων χρωμάτων τοῦ λυκκυροῦς,

ὅποι δὲν ἔχουν ὄνομα καὶ ἔχουν περίσσια κάλλη, ωχιώντων βαθμηδόν, ἔως οὗ ἀποσθέσθωσιν ἐντελῶς εἰς τὸ σκότος τῆς ἐγγίζουσης ἑσπέρας . . .

⁷Ω δύσις, διατὶ ἐλκύεις τόσον τὴν ψυχὴν μου καὶ τί εἶνε ἡ γλυκεῖα αὐτῆς μελαγχολία ποῦ μοῦ ἐμπνέεις. Μή μοῦ ἐνθυμίζῃς ἀμυδρῶς ζωὴν εὐτυχίας καὶ μακριότητος, τὴν ὅποιαν ἔξισα ἄλλοτε καὶ ἄλλαχοῦ, χωρὶς νὰ τὸ ἥξενρω, η μὴ εἴσαι τὸ λυπηρὸν προμύημα τοῦ τέλους μας καὶ τῆς αἰωνίας νυκτός; Τί σημαίνει ἡ ἡρεμος χαρά, τὴν ὅποιαν σπείρεις πάντοτε εἰς τὴν ἀναίτιον μελαγχολίαν μου, ὥρα χρωμάτων καὶ σιωπῆς, καὶ τί εἶνε αὐτὴ ἡ ἀνήσυχος μελαγχολία, μὲ τὴν ὅποιαν πικράνεις τὴν χαράν μου; Διατὶ εἶνε τόσον ἀδριστον καὶ συγκεχυμένον τὸ αἰσθημα ποῦ μοῦ διεγείρεις, ὡς δύσις μυστηριώδης, ὡς τις ἀπήχησις μακριομένη, ὡς ἀνάμνησις φευγαλέα, ὡς ἴνδιλμα ἀσύλληπτον;

*

* * *
Ἄλλοτε οὔτε ἀναίτιος, οὔτε ἀδριστος ἦτο διὰ τὸν ἔνθιωπον ἡ ἐκ τῆς δύσεως ἐντύπωσις. Πλὴν τὸ ἄλλοτε τοῦτο εἶνε παλαιόν, πολὺ παλαιότερον τῆς ἐποχῆς, κατὰ τὴν ὅποιαν ἡ ἀπέναντι μου πλουσίᾳ καὶ εὐφορος πεδιάς ἦτο ἔκτασις ἀγονος, νοσηρὰ καὶ τελματώδης παλαιότερον τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἀνηγείρετο ὁ Παρθενὸν καὶ αὐτῆς ἀκόμη, καθ' ἣν ἡκμαζον τὰ νῦν ἐρείπια τῆς Περσεπόλεως. Ἡτον ὅτε καὶ δ ἔνθιωπος, ὡς ἀληθὲς τέκνον τῆς φύσεως, ἔζη βίον ἀγροτικόν, τὸν πρῶτον τοῦ βίου. Μικρὸι ἔξεστοι καλύθαι: ἡσαν τὰ πολυτελὴ μέγαρα τῆς ἐποχῆς καὶ βάναυσά τινα ἐργαλεῖα, ἥλιθινα ἡ γαληκά, ἀπετέλουν ὅλην τὴν βιομηχανίαν τῆς. Ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς ἦτο ἡ μόνη τοῦ ἀνθρώπου ἐργασία. Τὰ δέρματα τῶν ζώων ἐκάλυπτον ἀκατέσχαστα τὴν γυμνότητά του καὶ τεμάχια ῥητιγωδῶν ξύλων ἐφότιζον τὰ λιτά του δεῖπνα. Ο περὶ ὑπάρχειων ἀγάδην ἦτο τότε σκληρότερος. ὅλοι εἰργάζοντο ὅσοι ἤθελον νὰ φάγουν. ὅλοι ἔσπειρον ὅσοι ἤθελον νὰ θερίσουν, ὅλοι ἔκυνήγουν ὅσοι ἤθελον νὰ ἐνδυθοῦν. ὅλοι ὕκοδόμουν ὅσοι ἤθελον νὰ στεγασθοῦν. Τὰ ἄγρια θηρία ἐφώριμων πολλάκις ἐναντίον των καὶ μάχαι σκληραὶ συνεκροτοῦντο ἐκτοῦ συστάδην. Αὐτοὶ ἡσαν οἱ μόνοι των πόλεων: ἀλλ' ἔπειτε νὰ εἶνε ἄγρυπνοι καὶ γενναῖοι στρατιῶται ὅλοι των, διότι εἰς τὴν παραχωράν ἀμέλειαν ἡ δειλίαν νυν νικτις!..

Δὲν εἶχον βασιλεῖς τότε ακόμη, οὔτε ποιητάς, οὔτε γράμματα, οὔτε ἐπιστήματα, οὔτε ιστορίαν, οὔτε θρησκείαν ἀκόμη... Ἀλλ' ἀντὶ τούτων ὅλων τῶν ἀγαθῶν ἀπέλκουν μιᾶς ἀληθοῦς εὐτυχίας, τὴν ὅποιαν εἰς μάτην ζητεῖ ὁ σημερινὸς ἔνθιω-

πος! ⁸Η δύσις τοῦ ἡλίου εἶχε τότε δι' αὐτοὺς ἀληθές, ἀπαράμιλλον γόνητρον. Διότι ἡ τὸ ὥρα τῆς ἀληθοῦς ἀναπαύσεως, τῆς καταπαύσεως τῶν πόνων καὶ τῶν κινδύνων τῆς ἡμέρας. Ο ἔνθιωπος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μὲ τὸ δερμάτινον περίζωμα καὶ τὰ γυμνὰ λάσια στήθη, καθήμενος παρὰ τὴν φλοιάν τῆς καλύβης του καὶ σπογγίζων τὸν ἰδρατα τοῦ ἡμερησίου καμάτου, ἡτέντε τὸν ἡλιον κατερχόμενον πρὸς τὴν δύσιν του μὲ ἐν αἰσθημα εὐτυχίας — εὐτυχίας ζωάδους ισως, ἀλλὰ διὰ τοῦτο μεγάλης — μὲ τὴν σκέψιν τῆς ἀφρόντιδος νυκτός, τὴν ὅποιαν θὰ διήρχετο κοιμώμενος ἡσύχως, ἔνειρων, ἔνειρην παροξυσμῶν, ἔνειρην ὑπολογισμῶν θησαυρίσεως, ἔνειρην πυρετοῦ ἐμπνεύσεως, ἔνειρη δίψης ἐκδικήσεως ἡ φιλοδοξίας.... Εκάστη ἡμέρα παρερχομένη ἦτο τότε δι' αὐτὸν πλήρης σταδιοδρομία, καὶ ἐὰν ἡδύνατο νάτενί την ζῶν τὸν δύνοντα ἡλιον πρὸ τῆς καλύβης του, ἦτο τελείως νικητής καὶ ίκανον οικείου μένος τῆς κτίσεως ὁ βασιλεύς. Εφθανεν εἰς τὸ τέρμα λουπῶν καθ' ἐκάστην ἑσπέραν καὶ ἀπήλαυς τὴν ἀνάπαυσίν του ἀμιγῆ, ἔως οὗ πάλιν θὰ ἐφρδιζεν ἡ ἡώς νέας ἡμέρας, νέας ζωῆς.

Πόσοι αἰδίνες παρηλθον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης! Οι ὄροι τοῦ βίου ἡλλαζαν ἐντελῶς. Ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία ἀπετέλεσεν ὀργανισμὸν ἀπείρων πολυπλοκότερον, δι καταμερισμὸς τοῦ ἔργου ἐπηλθε πλήρης καὶ ὅλα ἐπρόδεισαν. Πολλοὶ ἐργάζονται καὶ τὴν νύκταν ἄλλοι ἀργοῦσι καὶ τὴν ἡμέραν. Τὰ ἡλεκτρικὰ φῶτα ἀμιλλῶνται ποὺς τὸν ἡλιον. Αἱ αἴθουσαι τῶν νυκτερινῶν χορῶν ὑπερβαίνουσιν κατὰ τὴν λαμπρότητα τὴν ανθρώπαρτον πεδιάδα. Οι παντοδαποὶ κόποι ἀρχίζουσι διὰ πολλοὺς ἔμμα τὴν ἑσπέρα, ἐν ᾧ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἀναπαύονται. Καμμίαν ἑσπέραν ποτέ, οὐδὲ τὴν τελευταίαν του, ἐθεώρησε κανεὶς τέρμα σταδιοδρομίας, καὶ δυσκόλως θὰ εὑρισκέ τις σήμερον καὶ μεταξὺ τῶν ἀπολιτίστων ἀκόμη ἔνθιωπον μὲ τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν ἀφροντισίαν τοῦ ζῶου. Ἡ φιλοδοξία, ἡ μέριμνα περὶ τῆς αὔριον, ἡ ζωὴρά φαντασία κατέστρεψαν τὴν ἡσυχίαν τοῦ ὕπνου μας, τὸν ὅποιον διακόπτουσι τὰ φρικωδέστερα δνειρά. Κάτι ζητοῦμεν, τὸ ὅποιον ποτὲ δὲν θὰ φθάσωμεν καὶ ποτὲ διὰ τοῦτο δὲν θὰ ἡσυχάσωμεν. Ἡ δύσις τοῦ ἡλίου δὲν ἔχει πλέον δι' ἡμᾶς καμμίαν σημασίαν. Καὶ δημος ἡ κληρονομικότης μας μετέδωκε τὸ αἴσθημα τῶν παλαιοτάτων ἐκείνων προγόνων καὶ διεμεμφύτως πλέον παθητινόμεθα, χωρὶς νὰ θέλωμεν, εἰς τῆς ἡμέρας τὸ τέλος. Ἀλλ' ὡς ἐκ τῆς μακρᾶς σειρᾶς τῶν περιστάσεων ἀνατροπῆς, αἰσθανόμεθα σήμερον τόσῳ ἀμυδρὸν καὶ συγκεχυμένον τὸ παλαιότατον αἴσθημα, συγχρόνως δὲ τόσον ἀγνώριστον καὶ ἀναίτιον καὶ ἀσαφές, ὡστε κατήντησε πλέον δι' ἡμᾶς μυστηριώδης, ὡς τι γλυκύπικρον, ἐμπνέον

διάθεσιν παραδόξως κλαυσίγελων, τὴν ὅποιαν μάτην μέχρι τοῦδε ἐπειράθησαν νὰ ἔρμηνεύσωσιν οἱ ποιηταί, οἱ συντρίβοντες τὸ ἀνερμάτιστον αὐτὸν σκάφος καθ' ὅλων τῶν ὑφάλων τῆς πλάνης καὶ τῆς ὑπερβολῆς.

Τόσον μυκρὰν πρέπει νὰ ἀνατρέξῃ ὁ φιλόσοφος, ἵνα θέλῃ νὰ ἔξηγήσῃ φυσικῶς τὴν ἐντύπωσιν, τὴν ὅποιαν γεννοῦν εἰς τὴν ψυχήν του τ' ἀνώνυμα χρώματα καὶ ἡ ἡρεμία τῆς δύσεως. Εἶναι μάλιστα δύνατὸν νὰ προεικάσῃ καὶ τί ἡμπορεῖ νὰ συμβῇ εἰς τὸ μέλλον. "Αν ἡ κληρονομικότης θὰ μεταβείξῃ τὸ αἰσθημα ὀλονὲν ἀσθενέστερον, οἱ δὲ ὄροι τοῦ βίου θὰ μεταβάλλωνται ὀλονὲν πε-

ρισσότερον, μετά τινα χρόνον ἡ δύσις, ἡ ὥρα τῆς ἀναπαύσεως, ἡ ἐκλύουσα τώρα εἰς ἤρεμον ἀλλ' ἀριστὸν εὔτυχίν, θὰ εἴνε ώς ἡτο ἄλλοτε ἡ ἀνατολή, ἡ ὥρα ἡ πλήρης σφρίγους, ἡ ἀρχὴ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ζωῆς. 'Αλλ' ἔως οὖ συμβῇ τοῦτο καὶ ἀπεκδυθῇ ἡ δύσις τοῦ μυστηρίου της, πρέπει βεβίως νὰ διαδεχθῶσιν ἀλλήλας ἀπειρία δύσεων καὶ ἀνατολῶν· πρὸς τοσοῦτον δὲ χρόνον παραβαλλόμενοι θὰ είνε ώς μία στιγμὴ καὶ οἱ τεσσαράκοντα αἰῶνες, οἵτινες ἀπὸ τοῦ μόνους τῶν πυραμίδων ἐθεώρουν τὸν στρατὸν τοῦ Ναπολέοντος.

Πρὸ τῆς πεδιάδος τῆς Ζακύνθου, 14 Φεβρουαρίου 1891.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΑ ΜΑΤΙΑ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΜΟΥ

ΟΙ ΘΕΟΙ

Μοῦ φάνηκεν ἔνα "Ονειρό" σ' τὰ δυνατὰ φτερά του

Πῶς μ' ἄρπαξε μιὰ μέρα

Κι' ὀλόψυλα μ' ἀνέβασεν ἀπὸ τὴν γῆν ἐδῶ κάτου

Στὸν ἅπλαστον κι' ἀπέραντον αἰθέρα.

Καὶ μὲ τὸ φῶς τὸ ἀσάλευτον, ὅποῦ ποτὲ δὲν ἔχει

Ἀνατολὴν καὶ Δύσι,

Στὰ δάθη ἀντίκρουσα τὴν Γῆν, ποῦ ὅλο κυλάει καὶ τρέχει,

Χωρὶς νὰ ξέρῃ ποῦ θὰ σταματήσῃ.

Τὴν εἶδα σὰν ἀτέλειωτο κι' ὀλάνοιχτο βιβλίο·

Κ' ἐδιάβαιναν οἱ αἰῶνες

Γεμάτοι φρίκη, σκοτεινιά, λαμπράδα, μεγαλεῖο,

Σὰ νάπτανε τραγοῦ ζωγράφου εἰκόνες.

Καὶ μέσα ἔκει τὰ μάτια μου σὲ δυὸ θωριαὶς μεγάλαις

Καρφώθηκαν· ἀκτῖνες

Ταὶς ἔλουζαν, 'σ τὸ πλάγι τους χλώμιαζαν ὄλαις ἡ ἄλλαις.

Καὶ λησμονήθηκα μπροστὰ 'σ ἔκείναις.

'Η πρώτη ἀπὸ τῆς θάλασσας τὴν τρίσβαθην ἀγκάλη,

Τῶν ἀστεριῶν ἀστέρι,

Ἄφοπλαστη, ἡλιοστάλαχτη γεννιέται καὶ προβάλλει,

Ρόδα καὶ χάιδια κλεῖ 'σ τὸ κάθε χέρι.

Μαζί της ἔρωτες, πουλιά, θεριά, δελφίνια, πλήθη

Νεράϊδες, ὄλαις, ὄλοι...

Κ' ἡ Πλάσις γιὰ νὰ τὴν δεχθῆ ξανάνιωσε κ' ἐχύθη,

Σὰ μοσχοβολισμένο περιβόλι.

Κ' ἡ δεύτερη... Σ' ἐνὸς βουνοῦ ραχούλα ἀνταριασμένη

Μαρτυρικός, ωραῖος,